

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

**30 ГОДИНА ПРИМЕНЕ
КОНВЕНЦИЈЕ УЈЕДИЊЕНИХ
НАЦИЈА О ПРАВИМА ДЕТЕТА
– САВРЕМЕНИ АСПЕКТИ**

30 ГОДИНА ПРИМЕНЕ КОНВЕНЦИЈЕ
УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА
О ПРАВИМА ДЕТЕТА
– САВРЕМЕНИ АСПЕКТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CC

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 48

COMMITTEE FOR NATIONAL MINORITIES

AND HUMAN RIGHTS STUDIES

30 YEARS OF APPLYING
THE UNITED NATIONS
CONVENTION
ON THE RIGHTS OF A CHILD
– CONTEMPORARY
APPROACH

PROCEEDINGS OF THE SCIENTIFIC CONFERENCE

HELD ON DECEMBER 10, 2020

Accepted for publication at the 3rd Session of the Department of Social Sciences,
held on May 18, 2021, after being reviewed by academician *Tibor Varady*, corresponding member
Jelena Jovanović, Professors *Violeta Beširević*, *Dragoljub B. Đorđević*,
Branko Čupurdija, *Miodrag Jovanović*, *Vesna Rijavec*, *Aleksandra Korać Graovac*,
Maja Stanivuković, *Sanja Đajić* and *Zoran Lutovac*, PhD

E d i t o r s

Academician Tibor VARADY

Professor Dr. Gordana KOVAČEK STANIĆ

BELGRADE 2021

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига СС

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 48

ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА
И ЉУДСКИХ ПРАВА

30 ГОДИНА ПРИМЕНЕ
КОНВЕНЦИЈЕ
УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА
О ПРАВИМА ДЕТЕТА
– САВРЕМЕНИ
АСПЕКТИ

ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
ОДРЖАНОГ 10. ДЕЦЕМБРА 2020.

Примљено на III скупу Одељења друштвених наука, 18. маја 2021. године,
на основу рецензија академика *Тибора Варадија*, дописног члана *Јелене Јовановић*,
професора *Виоlette Беширевић*, *Драгољуба Б. Ђорђевића*, *Бранка Ђујурђије*,
Миодрага Јовановића, *Весне Ријавец*, *Александра Кораћ Граовац*,
Маје Ситанивуковић, *Сање Ђајић* и др *Зорана Лушовца*

У р е д н и ц и

Академик Тибор ВАРАДИ

Проф. др Гордана КОВАЧЕК СТАНИЋ

БЕОГРАД 2021

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Лектура и коректура
Младенка Савичић

Технички уредник
Никола Стевановић

Прелом
Лейосава Кнежевић

На корицама
Урош Предић, *Надурена девојчица*, 1879.
уље на платну, 40 x 32 cm
ГМС/У 0332

Тираж
300 примерака

Штампа
Colorgrafx, Београд

ISBN 978-86-7025-914-0

© Српска академија наука и уметности 2021.

Штампање ове публикације потпомогнуто је
средствима Фабрике картона Умка.

САДРЖАЈ

Предговор – Гордана Ковачек Станић

ПРАВА ДЕТЕТА У ПОРОДИЧНИМ ОДНОСИМА	7
Гордана Ковачек Станић, <i>Право деце на родитељско старање – савремени аспекти</i>	9
Gordana Kovaček Stanić, <i>Right of the Child to Parental Care – Contemporary aspect</i>	26
Марија Драшкић, <i>Забрана телесног кажњавања деце и Конвенција о правима деце</i>	27
Marija Draškić, <i>Prohibition of Corporal Punishment of Children and the Convention on the Rights of the Child</i>	45
Сузана Краљић, Катја Дрновшек, <i>Утврђивање најбоље интереса деце у случајевима одвајања деце од родитеља</i>	47
Suzana Kraljić, Katja Drnovšek, <i>Establishing the Best Interest of a Child in the Case of Removal of Children from their Parents</i>	61
Санја Марјановић, Бернадет Бордаш, <i>Protection of Children – Victims of Domestic Violence in the Serbian Private International Law</i>	63
Сања Марјановић, Бернадет Бордаш, <i>Заштита деце – жртва насиља у породици у међународном приватном праву Републике Србије</i>	88
Зоран Поњавић, Вељко Влашковић, <i>Најбољи интерес деце и интерес породице</i>	89
Zoran Ponjavić, Veljko Vlašković, <i>The best Interests of the Child and the Family Interests</i>	106
Невена Петрушић, <i>Продужење родитељског права: законски прописи Републике Србије у контексту савремене парадигме једнакости особа са инвалидитетом и постулати правичног суђења</i>	109
Nevena Petrušić, <i>Regulations of the Republic of Serbia within the context of Contemporary Paradigm of Equality Persons with Disabilities and Postulates of the Fair Trail</i>	127

Сандра О. Самарџић, <i>(Не)усклађеност развоја биомедицине са схватањем и заштитом дечјих њрава</i>	129
Sandra O. Samardžić, <i>(In)Compatibility of Biomedicine Development with Understanding and Protection of Children's Rights</i>	147

САВРЕМЕНИ ОКВИРИ И САВРЕМЕНА ИСКУШЕЊА

Невена Вучковић Шаховић, <i>Три деценије Конвенције о њравима деце: стварно и могуће</i>	149
Nevena Vučković Šahović, <i>Three Decades of the Convention on the Rights of the Child: Actual and Possible</i>	166
Маријана Пајванчић, <i>Конституционализација њосебних њрава деце</i>	169
Marijana Rajvančić, <i>Constitutionalization of Special Rights of the Child</i>	180
Алпар Лошонц, <i>Перпетуирана најџијост између крајкорочних и дујорочних циљева: зашто се одржава дечји рад?</i>	183
Alpar Lošonc, <i>Perpetuated Tension Between short-term and long-term goals: why Child Labour Remains?</i>	200
Марта Стојић Митровић, <i>Малолетни мигранти на џућу кроз Србију: контекстуални и системски фактори</i>	201
Marta Stojić Mitrović, <i>The Underaged Migrants on their way through Serbia: contextual and systemic factors</i>	224
Иван Ђорђевић, <i>Дечји бракови у ромским заједницама у Србији – без њрава на избор?</i>	227
Ivan Đorđević, <i>Child Marriages in Roma Population in Serbia – without the Right to Choose?</i>	242
Дубравка Валић Недељковић, Валентина Сигети, <i>Медијски садржаји за децу у време короне</i>	243
Dubravka Valić Nedeljković, Valentina Sigeti, <i>Media Content for Children during Coronavirus</i>	258

ПРЕДГОВОР

Научни скуп „30 година примене Конвенције Уједињених нација о правима детета – савремени аспекти“ је одржан на иницијативу и у организацији Одбора за проучавање националних мањина и људских права, а под покровитељством Српске академије наука и уметности, 10. децембра 2020. године, када се обележава Дан људских права.

Овај научни скуп је одржан у време пандемије вируса корона. *Конференција у доба короне* асоцира на Маркесов роман „Љубав у доба колере“. Добро је да нисмо чекали да ова светска пошаст прође да бисмо одржали конференцију (нарочито не као Маркесов јунак који је чекао читавих пола века!). Ова конференција представља први научни скуп у оквиру САНУ који је одржан у потпуности онлајн са учесницима из Београда, Новог Сада, Крагујевца, Ниша и Марибора.

Конвенција о правима детета, усвојена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација од 20. новембра 1989. године, примењује се од 1990. године, а у Југославији је ратификована 1990. године. Ова Конвенција је први обавезујући документ за државе потписнице који се односи искључиво на права детета.

Тековина последњих деценија двадесетог века је регулација посебних права детета. У породичним односима у ранијим историјским периодима се говорило о правима и дужностима родитеља према деци. Временом је уочена корелативна веза између права и дужности родитеља и права детета, те су права детета посматрана у том контексту. Стицање самосталних права, а нарочито повећање степена остваривања права, са чим ће се наставити и даље у будућности, представља еволутивни ток у схватањима о положају детета у породичном праву.

На овом научном скупу Конвенција је проучавана и тумачена на нов начин, начин који одговара савременим условима друштвеног развоја, имајући у виду развој права, усвајање нових правних института, те развој научних технологија, нарочито репродуктивних. Конференција је имала интердисциплинарни приступ, тако да је Конвенција проучавана, осим са правног аспекта, и са социолошког, антрополошког и медијског аспекта, у контексту савремених оквира и савремених искушења. Савремени социолошки и антрополошки феномени, као што су принудни рад детета, питања малолетних миграната, дечјих

бракова, те медијски садржаји за децу у време пандемије, проучени су у контексту Конвенције о правима детета.

Нов приступ класичним правним институтима, те институтима који тек настају, обележила су истраживања са полазном тачком у правима детета која су регулисана Конвенцијом. Тако се нов приступ класичном институту родитељског старања базира на премиси постојања потенцијалног интереса детета да се о њему старају два родитеља. Препознато је неколико интереса детета да одраста у породици коју чине два родитеља: психолошки интерес, развојни интерес, интерес детета да зна своје биолошко порекло и материјални интерес. Савремено породично законодавство води рачуна о интересу детета да се о њему старају два родитеља, иако не у експлицитној регулацији, него кроз различите одредбе које иду у правцу његовог препознавања и задовољавања. Нов приступ питању телесног кажњавања деце огледа се у потпуној забрани таквог кажњавања у савременом праву. Почевши од дозвољености „умерене домаће казне“ (Српски грађански законик из 1844. године) дошло се до апсолутне забране телесног кажњавања, те нулте толеранције на насиље у унутрашњем праву и међународном приватном праву. Свако телесно кажњавање деце – ма како благо – мора бити апсолутно забрањено, нарочито када се врши на систематски начин или у институционалним оквирима, не само због тога што може довести до стварног или потенцијалног повређивања детета или бити понижавајуће и увредљиво за људско достојанство детета, него и због ризика да у свакој наредној прилици ескалира у све већу и тежу употребу физичке силе са све тежим последицама.

Када се разматра принцип најбољег интереса детета у савременим условима, закључује се да индивидуалистички карактер принципа најбољег интереса детета тражи издвајање и препознавање појединачних интереса детета, чак и у оквиру сопствене породице, што у савременом праву отвара врата снажнијој државној интервенцији у породичне односе. Најбољи интерес детета и принцип пропорционалности најзначајнији су у ситуацијама издвајања детета из породице. Нов приступ схватању и заштити дечјих права условљен је развојем медицински асистираних репродукције, а посебно утицају нових репродуктивних технологија на право детета на живот. Нов приступ правном положају особа са инвалидитетом заступљен је кроз критичко разматрање режима продужења родитељског права. У савременим условима, посебна пажња се поклања природи посебних права детета и њиховом статусу у уставном систему, питањима да ли се ради о општељудским правима или заштитним правима.

Закључује се да је у савременим условима реализација Конвенције о правима детета омогућена великим корпусом права и механизма који државама стоје на располагању, тако да разни национални и међународни актери битни за заштиту, унапређење и остваривање права детета имају данас солидну базу за прелазак у интензивну фазу реализације ове Конвенције у свим државама, за свако дете, без икакве дискриминације.

МЕДИЈСКИ САДРЖАЈИ ЗА ДЕЦУ У ВРЕМЕ КОРОНЕ

ДУБРАВКА ВАЛИЋ НЕДЕЉКОВИЋ*, ВАЛЕНТИНА СИГЕТИ**

А п с т р а к т. – Конвенција о правима детета (1990), утврђује да ће земље уговорнице обезбедити „детету које је способно да формира своје сопствено мишљење, право слободног изражавања тог мишљења о свим питањима која се тичу детета”. На основу наведеног, може се сматрати да је информисање деце и младих, као и могућност да они активно учествују у том процесу путем традиционалних и нових дигиталних медија, њихово основно дечје право без обзира на то да ли је реч о информативним, образовним или забавним садржајима. Конвенција прецизира и да је право на образовање у свим условима основно дечје право.

Радио-телевизија Србије и Радио-телевизија Војводине према Закону о јавним медијским сервисима (2014) имају у тој области јасно дефинисане обавезе с обзиром на то да су деца један од значајних и веома осетљивих сегмената публике, дакле, неопходна им је посебна заштита од могућих штетних медијских садржаја. Истовремено у њиховом фокусу је и производња и емитовање едукативних и забавних садржаја специјализоване намене баш за ту циљну групу. У фокусу овог рада је истраживање о томе како се настава у време првог таласа епидемије ковида 19 из школе пребацила на телевизијске екране, иначе омиљени медиј основаца, и интернет, и то из угла како њихових наставника и родитеља, тако и самих ученика. Од медијских експерата је тражена оцена школског и образовног програма некад и сад у време короне.

Кључне речи: медији, деца, настава на даљину, пандемија, комуникативне потребе

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

1.1. Дечја њрава у медијском контексту

На листи дечјих права¹ високо је позиционирано и оно које обезбеђује слободу да дете тражи, прима и даје информације о информативним, обра-

* Универзитет у Црној Гори, Новосадска новинарска школа, имејл: dnvalic@gmail.com

** Новосадска новинарска школа, имејл: sigeti.v@gmail.com

¹ Конвенција о њравима дејетета (1990) утврђује да ће земље уговорнице обезбедити „детету које је способно да формира своје сопствено мишљење, право слободног изражавања

зовним или забавним садржајима које укључује и право на конзумирање свих врста медија, али и да само производи медијске садржаје, посебно у доба нових дигиталних медијских технологија које им то омогућују да чине као прозјумери² на много једноставнији и њима као „дигиталним урођеницима“ (Пренски, 2016) прихватљивији начин. Ваља додати и то да је право на образовање такође основно дечје право³ по којем оно треба да је доступно свој деци на основном нивоу.

Дечје право на информацију и конзумирање медија можемо поделити на два вида. Први се односи на информисање одраслих о деци, при чему је важно да и деца могу да искажу своје мишљење о питањима која их се директно тичу, а други на дечје медије намењене овој циљној групи.

Дечје медије можемо поделити на образовне и забавне. При чему у оквиру образовних су а) такозвани школски програми у електронским медијима и специјализоване дечје новине које су допуна за лакше савладавање школског градива и б) едукативни садржаји општег типа попут глобалних телевизијских канала као што су Хистори (*History*), Национална географија (*National Geographic*) и томе слично. Забавни подразумевају специјализоване дечје емисије које нису у вези са школом као што су биле, на пример, *Музички Шоубојан*, *Невен*, *Полејџарац*, *Фазони и форе* и томе слично⁴. Наравно да осим домаће продукције у забавни дечји програм се сврставају и цртани филмови, домаће и стране продукције, како краткометражни, тако и дугометражни.

1.2. Остваривање образовне улоге медија за децу

Медији, како традиционални тако и они дигитални, остварују, пре свега, три значајне улоге: информативну, образовну и забавну. У односу на уређивачку политику али и друштвено-политички контекст, увек је једна од ове три улоге преовлађујућа. У време пандемије коронавируса када су

тог мишљења о свим питањима која се тичу детета” (члан 12). Дете има право на слободу изражавања; право обухвата слободу да тражи, прима и даје информације и идеје свих врста без обзира на границе, било усмено, писмено или штампано, у уметничкој форми или преко било ког другог *средства информисања* по избору детета (члан 13).

² Појам подразумева активно учествовање како у сурфовању и праћењу садржаја на интернету и друштвеним мрежама, тако и самосталну производњу садржаја који се постављају на интернет и друштвене мреже.

³ Члан 28 Конвенција о њравима *дејтејна* (1990), утврђује да: „1. Стране уговорнице признају право на образовање[...] (д) – омогућити да образовне и стручне информације и савети буду доступни свој деци.”

⁴ Најзначајније забавне дечје телевизијске емисије на територији целог Западног Балкана радио је Тимоти Џон Бајфорд (*Timothy John Byford*), британски редитељ који је највећи део своје успешне каријере посвећене деци, са бројним наградама за више од четрдесет година рада, изградио у тадашњој Југославији. Најпознатији дечји серијали које је режирао били су *Невен*, *Полејџарац*, *Бабино унуче*. Део тог опуса се и данас репризира на РТС-у.

јавни сервиси у питању и садржаји за децу и младе образовна функција са фокусом на школски програм је била доминантна. Телевизија је многим основцима заменила школску учионицу, или потпуно, или само делимично.

Треба имати у виду да је школски програм телевизијски садржај дуге традиције и представља претечу учења на даљину. Код нас, нажалост, након тридесет година занемаривања, поново је активиран у кризној ситуацији пандемије у пуном капацитету. Међутим, не у потпуности на одговарајући начин и сасвим примерено новим генерацијама такозваних дигиталних урођеника.

1.3. Медијски школски програм из историјске перспективе – ирешеча учења на даљину

Редакције школског програма су формиране у матичним југословенским радио-телевизијским станицама почевши од 1953. Намера је била да се специјализованим емисијама намењеним ученицима у основној школи помогне савладавање градива на један другачији начин посредством медија. То се може сматрати првим учењем на даљину на подручју Западног Балкана.

Школски радио је најпре почео да емитује емисије у Радио Загребу. Кад је основана телевизија настављена је та пракса и на Телевизији Загреб. По угледу на ову праксу и остали радиотелевизијски центри у СФРЈ су следили модел. Колико су ови програми имали и утицаја на савладавање градива у основној школи нема научно утемељених истраживања. Анкета коју смо спровели на веома ограниченом узорку међу медијским аналитичарима, и што је много значајније некадашњим новинарима и уредницима у РТВ Љубљани, Загребу, Сарајеву, Београду, Титограду, Скопљу и Новом Саду⁵ указује на то да су све те медијске куће имале школски програм у оквиру шире целине образовног програма (осим РТВ Титоград), да су емисије пратиле градиво у основним школама, да су у појединим емисијама и деца била активни учесници у реализацији, као и да су у неким срединама, поједини учитељи и учитељице, наставници и наставнице, упућивали ученике да прате одређене емисије, а после су на часу, или на секцијама као ваннаставним активностима, о томе разговарали. Међутим, то није била обавеза нити нека уобичајена пракса. Истовремено, деца су радо гледала те садржаје на телевизији, а ређе слушала на радију.

⁵ Захваљујемо се колегама и колегиницама новинарима из тог времена и медијским аналитичарима на указаној помоћи у реконструисању школског програма у матичним југословенским радио-телевизијама: Гојку Бервару (Љубљана), Марини Мучало (Загреб), Радету Вељановском (Београд), Зорану Удовичићу (Сарајево), Душку Вуковићу (Титоград), Весни Шопар (Скопље), као и многобројним особама које су се одазвале на наш упит и присетиле се, као сведоци времена, свог детињства и основне школе коју су похађали у градовима на територији сада Западног Балкана, а тада државе знане као, најпре ФНРЈ до 1963, а потом, СФРЈ до њеног потпуног укидања.

Почетком деведесетих све редакције школског програма утопиле су се у такозвани образовни програм чији садржаји су престали да следе школске планове и програме. Није реч о иновативном сагледавању нових комуникативних потреба деце, већ о штедњи у транзиционим временима када за овако скуп пројекат више није било довољно средстава.

1.4. Учење на даљину – онлајн учење

Онлајн учење, односно учење на даљину, са различитим учинком, у модерном смислу, развило се као директни резултат нових дигиталних медијских технологија које су пружиле основу и могућност образовним променама. У многим развијеним земљама о моделима, навикама и учинцима учења на даљину је у педагошкој литератури много писано (упореди Валић Недељковић, 2013). Ваља истаћи да је учење на даљину било све до пандемије коронавируса 2020. године код нас углавном у вези само са студирањем, а да је пуну примену и за основце и средњошколце добило затварањем школа у марту 2020. због ковида 19. Тад настаје потпуно нова ситуација – затворена су осим школа још и игралишта, теретане, играонице – дакле места где су се деца и млади свакодневно дружили. Истовремено, прекидањем различитих спортских, музичких и других ваншколских активности, значи свих оних места на којима су деца и млади комуницирали трошећи буџет свог слободног времена, настао је вакуум у њиховој свакодневној рутини. Настава је пребачена делом на телевизијске екране, а делом у виртуелну учионицу. Стога, на интернету су се нашле све оне друге активности које су до тада деца упражњавала, али „терестијално“.

Досадашња истраживања⁶ о томе како деца и тинејџери комуницирају и где је место медија и интернета у овом процесу, пружају увид у овај важни сегмент дечјих права. Међутим, како телевизијски ствараоци, тако и они окренути новим дигиталним медијима у припреми наставе на даљину провоциране пандемијом, нису се, нажалост, довољно руководили добрим традицијама некадашњег радијског и телевизијског школског програма, иако су имали добре узоре, инфраструктуру и развијену медијску публику.

Истовремено, неки јавни сервиси су веома рано разумели да је виртуелни простор–време место где дигитални урођеници⁷ желе да бораве информисајући се и забављајући се. Би-Би-Си (BBC) је још 2001. године, први у

⁶ Упоредити, на пример, само податке лонгитудиналног истраживања (десет година континуирано) Одсека за медијске студије Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду у оквиру предмета Деца и медији, руководилац пројекта од 2008. до 2018. проф. др Дубравка Валић Недељковић; као и компаративног истраживања у пет највећих европских земаља Јохане Карсенти (*Johanna Karsenty*, 2013 према Lazo, Pérez-Serrano, Muñoz, 2015: 1169) је довољно да се уочи значај ове теме за школовање на даљину у време пандемије.

⁷ *Дигитални урођеници* је термин који је понудио Марк Пренски (*Marc Prensky*) (2001) како би описао нову генерацију деце који „су одрасли са новом технологијом“ и који, због тога, „размишљају и процесуирају информације другачије од њихових предака“. Су-

свету, креирао интерактивни веб-сајт Њузраунд (*Newsround*) (Davies, Máire Messenger и сарадници, 2014: 15) на којем се сваки дан објављују садржаји за децу било да су то информације, вести или забавни садржај.

Да закључимо, овај кратки преглед о симбиози деце и медија констатацијом да је младима трећег миленијума модел учења на даљину одговарајући јер се „добро осећају“ и испред телевизијског екрана и у виртуелном простор–времену. Зашто онда образовање у „ковид режиму“ ипак није донело најбоље резултате те је тако повредило и основна дечја права на образовање и јавно информисање, барем у Србији, питање је на које ће наука и струка још дуго тражити одговоре. Једна од првих оцена образовања на даљину у време пролетњег затварања услед коронавируса у Србији 2020. године је у студији Новосадске новинарске школе, чије резултате представљамо у овом раду.

2. МЕТОДОЛОГИЈА

2.1. *Метод*

Истраживање се заснива на две истраживачке технике: онлајн упитника у форми Ликертове нумеричке скале и дубинских интервјуа са ученицима.

Упитник се спроводио путем интернета, а испитаници нису пружали информације о месту пребивалишта. Испитаници интервјуа су житељи места Нови Сад, Крагујевац и Сремски Карловци.

Упитник се испуњавао у време другог полугодишта школске 2019/2020. године у месецима мају, јуну, јулу и августу, као и почетком првог полугодишта школске 2020/2021. године у октобру, новембру и децембру. Интервјуи су спроведени у децембру 2020. године.

2.1.1. *Онлајн упитник у форми Ликертове нумеричке скале*

За потребе испитивања ставова о онлајн настави реализованој у периоду пандемије ковида 19, рађен је онлајн упитник у форми Ликертове нумеричке скале са једанаест тврдњи и једним питањем отвореног типа како би се прикупили додатни квалитативни коментари. Варијабле за Ликертову скалу биле су означене бројевима од један до пет, при чему је један представљало „уопште нисам сагласан“, два „нисам сагласан“, три „неодлучан сам“, четири „делимично сам сагласан“ и пет „сагласан сам“.

Тврдње према којима је мерен степен сагласности су се разликовале у упитницима намењеним просветним радницима и родитељима у односу

протно од *дигиталних урођеника* јесу *дигитални досељеници*, старије генерације, које нису одрасле уз технологију већ су је усвојиле током живота (стр. 1–2).

на перспективу ангажмана у настави на даљину, али је одређен број тврдњи био и истоветан.

Ликертова скала, према Ренсису Ликерту (*Rensis Likert*), је научна техника којом се мере ставови испитаника. Скала се конструише у форми упитника са затвореним типом питања, односно исказаних тврдњи које могу бити хипотетичке или у вези са одређеном реалном или свакодневном ситуацијом. Том приликом се испитаницима тражи да покажу свој ниво сагласности од „уопште није сагласан“ до „потпуно је сагласан“ (Joshi, Kale, Chandel, Pal, 2015). Од изузетног је методолошког значаја „да се апстрактно питање трансформише у фигуративни облик како би се мерило у најбољој могућој мери“ (Joshi, Kale, Chandel, Pal, 2015: 402).

2.2. Узорак

Узорак истраживања чини 88 родитеља, 48 просветних радника, и петоро деце. Узорак је пригодан и фокусиран. Осим ставова на Ликертовој скали, испитиване су и социо-економске категорије попут: пола, старости, завршеног нивоа образовања и запослености у упитнику за родитеље, и: пола, старости, завршеног нивоа образовања и радног стажа у упитнику за просветне раднике.

Разлика између величине узорка родитеља и просветних радника у односу на узорак деце се огледа у томе што је са родитељима и просветним радницима спроведен упитник, а са децом дубински интервјуи. Одлучено је да се са децом реализује интервју с обзиром на њихов узраст, те претпоставку да ће се квалитетнија сазнања добити интервјуем него што би се добила упитником. Како су дубински интервјуи у питању, није било неопходно да се постигне двоцифрен број испитаника, као што је то било потребно упитником.

Од узорка родитеља, већина испитаника је женског пола (88,6 одсто), стара 31–40 година (47,47 одсто), у подједнакој мери средњег, односно вишег или основног академског нивоа образовања (по 39,8 одсто), и најчешће запослена (81,8 одсто).

Од узорка просветних радника, већина испитаника су такође женског пола (87,5 одсто), стари од 41–50 година (43,8 одсто), у подједнакој мери са дипломом основних и мастер студија (по 50 одсто), и најчешће са 16–25 година радног стажа (35,4 одсто испитаника).

Такође су рађени и интервјуи са децом основношколског узраста о њиховом искуству и ставовима о начину на који је била, односно је још увек, реализована настава на даљину. Сви испитаници дубинских интервјуа са ученицима су деца основношколског узраста, од којих је троје каснији основношколски узраст, а двоје ранији основношколски узраст. Узорак су чиниле три девојчице и два дечака.

3. РЕЗУЛТАТИ

Суштина преиспитивања читавог учења на даљину се може сажети у једном основном питању а то је колико је овај вид образовања био добро организован; јер од тога су зависили резултати, мотивисаност ученика за савладавање градива кроз наставу ван учионице, као и процена родитеља о томе да ли је настава на даљину задовољила основни циљ – а то су новостечена знања – и тиме испуњавање основног дечјег права на образовање у свим условима.

Резултати упитника показали су да су испитивани родитељи углавном били сагласни са тврдњом да је настава на даљину током другог полугодишта школске 2019/2020, и дела првог полугодишта 2020/2021. године била ефикасно организована. Већина испитаника (31,8 одсто) одговорило је да су делимично сагласни са тврдњом да је настава на даљину била ефикасно организована, а 25 одсто испитаника је било сагласно са таквом оценом. Најмањи број испитаника није могао да се одлучи у вези са проценом ефикасности наставе (12,5 одсто) што се може протумачити не само њиховом пуком неодлучношћу, већ и високим степеном предвидљивости да и сами нису партиципирали у похађању наставе на даљину своје деце. Нешто више испитаника није било уопште сагласно са датом тврдњом (14,8 одсто), а 15,9 одсто испитаника није било сагласно да је настава на даљину била ефикасно организована. Са истом тврдњом високо су се усагласили и сами просветни радници оценом да су делимично сагласни (39,6 одсто) и сагласни (10,4 одсто). Међутим, приметан је значајнији критички став према ефикасности организације наставе на даљину који се огледа у по 22,9 одсто испитаника који нису били сагласни са датом тврдњом, као и оних који нису могли да се одлуче како би одговорили на ово питање. Најмањи број испитаника одговорио је да уопште нису сагласни да је настава на даљину била ефикасно организована (4,2 одсто). Просветни радници који нису вредновали високим оценама ефикасност организације наставе на даљину су своје процене илустровали тврдњама да многи ученици и просветни радници нису имали техничке могућности да реализују, или прате, наставу на даљину, а одређен број је своје замерке усмеравао и ка надлежном Министарству.

– „Да би настава на даљину била успешна, сва деца би требало да имају одговарајућу технику и неограничени (бесплатни) интернет. Исто се односи и на просветне раднике.“

– „Настава на даљину би много боље функционисала да су и наставници и ученици били опремљени уређајима (лап топ, таблет, компјутер...)“

– „Многи од нас су уложили 150 одсто свог знања, рада и сопствених ресурса, држава је, сразмерно томе, дала 0,5 одсто свега. Не може овако, на врат-нанос. Мора да постоји дугорочна стратегија и подршка.“

Неки испитаници међу родитељима су наводили и да настава на даљину није била ефикасна и из разлога зато што је недостајала квалитет-нија, непосредна комуникација са просветним радницима.

– „Деца су имала лошу комуникацију са учитељицом. Једина комуникација за све време је била слање домаћих задатака.“

– „[...] Наставник окачи само било какав материјал и он је испунио тражени задатак, без икакве комуникације са ученицима.“

Родитељи и просветни радници били су сагласни у оцени да деца, односно ученици, нису стекли знање у једнакој мери као да су ишли у школу. Са тврдњом да је дете стекло знање у једнакој мери као да је ишло у школу, већина родитеља уопште није била сагласна, или није била сагласна (39,8 одсто и 13,6 одсто), док је 20,5 одсто испитаних родитеља било неодлучно по том питању, а мањи број је био делимично сагласан (11,4 одсто) или сагласан са том тврдњом (14,8 одсто). Сличног су става били и просветни радници који се већином нису усагласили, или се нису уопште усагласили са тврдњом да су ученици стекли знање у једнакој мери као да су ишли у школу (37,5 одсто и 29,2 одсто испитаника). Мали број био је делимично сагласан са овим ставом (16,7 одсто), мањи број неодлучан (14,6 одсто), а најмањи број је био сагласан са тиме (2,1 одсто).

Како се може уочити из претходних одговора, високо корелира успешност наставе на даљину са техничко-технолошким условима и дигиталном писменошћу који нису били у посматраном периоду једнаки, као полазиште, за све ученике и наставнике, без обзира на то да ли су испитаници свих група били тога свесни или не. Ту се већ може сматрати да су ученицима ограничена дечја права дефинисана чланом 28 *Конвенције о њравима деце* (1990), којим се утврђује да је потребно „омогућити да образовне и стручне информације и савети буду доступни свој деци.“

Испитивани родитељи су високо оценили своје техничке компетенције одговарајући у највећој мери са „сагласан сам“ на тврдњу да су се лако снашли у руковању са техником (55,7 одсто испитаника). Четвртина испитаника одговорила је да су делимично сагласни са наведеном тврдњом, док није могло да се одлучи 11,4 одсто. Мали број родитеља није био сагласан (4,5 одсто), или уопште није био сагласан (3,4 одсто) да се лако снашао у руковању са техником. Просветни радници, с друге стране, нису се са једнако високим оценама усагласили у вези са техничким компетенцијама родитеља, одговарајући у највећој мери са „нисам сагласан“ (35,4 одсто) на тврдњу да су се родитељи ученика лако снашли у руковању са техником. Око трећине просветних радника (33,3 одсто) било је неодлучно по питању техничких компетенција родитеља, док је 25 одсто одговорило да је делимично сагласно са повољном оценом њихових вештина, а 6,3 одсто није било уопште сагласно са тиме. Индикативно је да ниједан испитаник међу просветним радницима, није одговорио да је сагласан да су се родитељи ученика лако снашли у руковању техником, већ је, и онај део њих који јесте позитивно оценио родитељско „сналажење“, одговорио да је тек делимично сагласан са таквом тврдњом. Овај налаз показује да постоји сумња да просветни радници нису били задовољни нивоом техничке писмености родитеља приликом

наставе на даљину. Ипак, компетенције просветних радника у коришћењу технике за рад на даљину родитељи јесу оценили високо, најчешће се усаглашавајући са тврдњом (39,8 одсто испитаника) да су се наставници детета лако снашли у руковању техником. Четвртина испитаника била је делимично сагласна са таквом оценом, а 17 одсто није могло да се одлучи. Са том тврдњом није било сагласно 15,9 одсто испитаника, а уопште није било сагласно 2,3 одсто. Просветни радници такође су одговарали да су делимично сагласни и сагласни (по 43,8 одсто) у вези са тиме да су се они сами лако снашли у руковању са техником током трајања наставе на даљину, док је 6,3 одсто било неодлучно у вези са тиме, а мали број није био сагласан (4,2 одсто), или уопште није био сагласан (2,1 одсто) са таквим исказом.

Родитељи су такође имали тенденцију да, као и своје, успешније процењују вештине своје деце у односу на то како су просветни радници оцењивали вештине ученика. На тај начин, родитељи су били сагласни или потпуно или делимично (по 39,8 одсто) да су се њихова деца лако снашла у руковању техником. Мали број родитеља није био одлучан по том питању (10,2 одсто), а још мањи се није, или уопште није, усагласио са тврдњом да се дете лако снашло у руковању техником (5,7 и 4,5 одсто). Просветни радници били су строжи у оцени ученичких компетенција да користе технику у наставном процесу, те су најчешће били делимично сагласни да је то тачно (35,4 одсто), са тим да је велик број наставника који нису били сагласни са тврдњом да су се ученици лако снашли у руковању техником (29,2 одсто), или су били неодлучни (27,1 одсто) како да одговоре на дату тврдњу. Једнак је број просветних радника који су се сагласили са тврдњом да су се ученици лако снашли у руковању техником за време трајања наставе на даљину, као и оних који се уопште нису сагласили са тиме (по 4,2 одсто).

Сами ученици, су слично као просветни радници, истицали да су неке апликације које су користили у настави на даљину биле потпуно нове за њих, те да им је било потребно време да се прилагоде. Овај налаз показује да, упркос томе што припадају генерацији „зет“⁸ или „дигиталних урођеника“, многи ученици се нису заправо до тада сусрели са едукативним апликацијама које су биле коришћене у настави на даљину. Апликације које им јесу биле познате су популарне апликације за брзу комуникацију попут Вајбера (*Viber*) или Скајпа (*Skype*). Такав резултат се поклапа са досадашњим истраживањима медијских навика деце, која су показивала да деца користе интернет најчешће за разоноду, а не за учење (на пример, Уницеф, 2019; Кузмановић, Павловић, Попадић, Милошевић, 2019). Због тога је међу испитаним ученицима било и оних којима је било изазовно да се снађу са другачијим, до тада непознатим софтверима. Истовремено, због значајног дигиталног искуства, и „осећаја“ за интерфејс, истичу да су се лако навикли.

⁸ Генерација „зет“ је генерација младих рођених од 1996. до 2012. којима је „технологија инкорпорирана у живот више него иједној генерацији пре њих“ (Schwieger & Ladwig, 2018: 45).

– „На почетку је било тешко да се снађемо за све и да похватамо ком наставнику где шаљемо, али временом смо се навикли тако да могу да кажем да није био проблем радити преко компјутера и телефона. Све апликације преко којих смо радили тада су нама биле непознате јер никада нисмо радили на такав начин. Прошле школске године смо радили преко Гугл учионице (*Google Classroom*), мејла, Вајбера и Скајпа, а ове године је једина апликација преко које радимо Гугл учионица. Ове године је боље усклађен и програм на РТС-у са школским планом. Јасније је јер на ТВ-у гледамо лекције које и треба да учимо.“

– „За Вајбер сам чула и користим га, а за Гугл учионицу сам тада први пут чула.“

– „Мени ништа од тога није било тешко. Апликације као Гугл учионица и Гугл мит (*Google Meet*) нисам никад користила.“

– „Није тешко да се користи само док се мало схвате основе. До сада се нисам сусрео са Гугл учионицом која нам је сада и најпотребнија.“

Ефикасност и квалитет наставе на даљину огледају се у тврдњама просветних радника, као и родитеља, у томе да су били принуђени да са ученицима, односно децом, раде више него што су то чинили током трајања непосредне наставе. У том светлу, више од половине испитаних родитеља (52,3 одсто) сагласило се са изјавом да су са дететом учили више него што то иначе чине, док се делимично сагласило са тиме 15,9 одсто. Неодлучних поводом тога да ли су провели више времена у учењу са дететом током пандемије било је 10,2 одсто испитаних родитеља, а оних који се нису сагласили, или се уопште нису сагласили са том тврдњом, било је 8, односно 13,6 одсто. Сличан утисак стекли су и просветни радници ако је судити по њиховим оценама делимичне и потпуне сагласности које су износиле 31,3 одсто и 20,8 одсто. Неодлучних просветних радника по овом питању било је 27,1 одсто, а оних који нису били сагласни са овом констатацијом 20,8 одсто. Иако јесте приметан висок број неодлучних, (31,3 и 20,8 одсто оних који су сагласни), и који тиме чине већину, ипак је висок и број оних који су се сложили са тврдњом да су морали са сваким учеником да раде више него што је то иначе потребно. Узимајући у обзир и одговоре родитеља да су са својом децом радили више, јасно је да је постојао шум у комуникацији, или макар потешкоће у усвајању градива код ученика приликом медијски посредоване наставе.

Истраживање је показало да ученици нису једина група којој је настава на даљину представљала одређене потешкоће и промене у свакодневници. Сами родитељи, као и просветни радници, такође су се сусретали са одређеним изазовима у асистенцији детета при учењу, као и преношењу знања на даљину. Тако се већина родитеља сагласила, или бар делимично сагласила, са тврдњом да им је било тешко да помажу детету у свим предметима (33 одсто и 17 одсто). Одређени број, с друге стране, се није сагласио, или се уопште није сагласио са оваквом констатацијом

(9,1 одсто и 25 одсто), а 15,9 одсто је остало неодлучно. Међутим, варијабилност у одговорима је мања када је у питању усклађивање пословних обавеза са свакодневним учењем са дететом. Са оваквом тврдњом, наиме, сагласило се чак 46,6 одсто испитаних родитеља, а делимично се сагласило 17 одсто. Мање је било оних који се нису, или уопште нису сагласили (5,7 и 18,2 одсто), као и оних неодлучних (12,5 одсто). Подаци показују, дакле, да је многим родитељима настава на даљину представљала отежавајући чинилац у сопственој организацији, посебно имајући у виду да су и сами често радили од куће и на тај начин били приморани да паралелно извршавају своје пословне обавезе и помажу детету у учењу. Родитељима је посебно отежавало усклађивање ове две обавезе то што настава на даљину није била, на неки начин, униформисана, већ је неретко сваки појединачни просветни радник радио са другачијим алатима.

– „Као родитељу ђака првака са девет Гугл учионица, и као наставнику у основној школи са пет одељења путем Вајбера било је веома, веома тешко. Старије дете је средњошколац и влада више техником, па није било већих проблема.“

– „Мислим да је настава на даљину у потпуности зависила од едукације наставника и да је свако покушавао да пронађе свој начин тако да настава није била једнообразна и технички гледано врло често је била на ниском нивоу. Пример – наставник слика задатке и шаље их ђацима преко Вајбера, ђаци одговоре уписују у свеску или на папир па сликају и шаљу наставнику.“

– „Јако је тешко бити истовремено и наставник на даљину и родитељ два ђака на даљину од којих је један први разред основне школе! Једва смо се сналазили и некако снашли.“

Просветни радници такође су се суочили са извесним проблемима високо се саглашавајући са тврдњом да су се осећали несигурно да ли ће једнако квалитетно испредавати градиво користећи технологију, као што то чине у учионици. На ову тврдњу делимично је било сагласно 31,3 одсто и сагласно 29,2 одсто. Неодлучно је било 18,8 одсто, мање није било сагласно (12,5 одсто), а најмање испитаних просветних радника уопште није било сагласно са овом тврдњом (8,3 одсто). Просветни радници су већином сведочили и да, изгледа, нису били једини са сличним осећањем, те да је њиховим колегама било тешко да се уклопе у нов начин рада који је изискивао коришћење нових технологија (делимично је било сагласно са овом тврдњом 45,8 одсто, а сагласно 22,9 одсто). Није било много оних који се нису сагласили са оваквим виђењем (8,3 одсто), док су остали били неодлучни (22,9 одсто). Оних испитаника који уопште нису били сагласни са исказом да је колегама било тешко да се уклопе у нов начин рада који изискује коришћење нових технологија није било.

С тим у вези, просветни радници су се већином сагласили, или бар делимично сагласили са идејом да је настава на даљину показала да је неоп-

ходно да се просветни радници и даље усавршавају у коришћењу дигиталних алата (високих 60,4 одсто и 27,1 одсто). Нешто мањи број је био неодлучан по питању да ли је овако нешто неопходно (10,4 одсто), веома мали број се није сагласио са тиме (2,1 одсто), а оних који се уопште нису сагласили са тиме није било. Утисак родитеља у вези са тиме колико су се и наставници и школе генерално технички снашли у настави на даљину је, пак, био разнолик. Тако је већина родитеља била заправо неодлучна у ставу да је настава на даљину била техничко-технолошки квалитетно урађена (28,4 одсто), а значајан број се и сагласио и делимично сагласио са овом тврдњом (25 одсто и 20,5 одсто), док се одређен број није сагласио (12,5 одсто) или уопште није сагласио (13,6 одсто). Ови резултати показују, дакле, да су просветни радници, практично, били критичнији према својим вештинама у коришћењу дигиталних алата у односу на родитеље, којима, чини се, техничко-технолошки квалитет наставе на даљину није оставио значајно висок нити позитиван, нити негативан утисак.

Запажено је да је потреба за развојем медијске писмености ученика и наставника, с друге стране, препозната као неопходна и међу родитељима, и међу просветним радницима. Тако су се родитељи већински сагласили (51,1 одсто) и делимично сагласили (19,3 одсто) са тврдњом да је настава на даљину показала да је неопходно да се ученици и просветни радници више едукују о медијима и медијским садржајима, односно медијски описмене. Мањи број испитаних родитеља није био (4,5 одсто) и уопште није био сагласан (9,1 одсто) са оваквим запажањем поводом наставе на даљину, а 15,9 одсто је било неодлучно. Већи број испитаних просветних радника је било спремно да се сагласе и делимично сагласе са оваквим ставом (56,3 одсто и 29,2 одсто), док је мањи број био неодлучан (10,4 одсто), а 4,2 одсто испитаника није било сагласно са том идејом. Исто као са потребом о усавршавању у коришћењу дигиталних алата, нити један испитаник није изразио да уопште није сагласан са исказом да је неопходно да се ученици и просветни радници медијски описмене.

Ипак, упркос свим наведеним подацима, обе групе испитаника биле су сагласне са ставом да је настава на даљину била најбоље решење да деца наставе са учењем и током пандемије. Већина родитеља (51,1 одсто), као и половина просветних радника (50 одсто) била је сагласна, док је делимично сагласно било 19,3 одсто родитеља и 29,2 одсто просветних радника. Неодлучних по овом питању међу родитељима је било 18,2 одсто, а оних који се нису сагласили, или се уопште нису сагласили, било је свега по 5,7 одсто. Просветних радника који су били неодлучни да ли је настава на даљину била најбоље решење било је 16,7 одсто, док се 4,2 одсто није сагласило са овом тврдњом. Иако, дакле, постоји консензус да је у датим околностима ризика од заразе настава на даљину била најбоље решење, многи родитељи и просветни радници коментарисали су да је потребно да се ученици што је могуће раније врате у клупе. Оваква констатација је у

сагласју са оценом да деца нису научила уз наставу на даљину једнако као када су ишла у школу.

Интервјуи са ученицима су углавном потврдили сличне наводе родитеља у вези са неуниформисаношћу наставе на даљину која је доприносила компликованијој организацији. Различити наставници, наиме, користили су различите платформе и апликације, а на различите начине су и презентовали градиво.

– „Платформа преко које смо радили је Гугл учионица, мејл, Вајбер, Скајп. Наставници су слали лекције које треба да се обраде. Они тада објасне лекцију и дају рок до када задатак треба да се пошаље. Наставу смо имали и преко РТС-а где смо слушали друге наставнике како предају. Преко Скајпа смо обично имали тестове тако што нам наставник пошаље одређену платформу а ми радимо у позиву у року од 45 минута. Већина наставника је слала материјале преко Гугл учионице и мејла, али, наравно, сваки наставник је радио другачије, на свој начин.“

– „Родитељи су имали групу на Вајберу у којој је била и учитељица. Она је у ту групу слала шта треба да радимо и задатке за домаћи. Гледали смо наставу на РТС-у, али лекције нису биле усклађене и све се мешало. Рад са учитељцом је изгледао тако што је слала које реченице из уџбеника треба да се препишу у свеску. Учитељица је користила само Вајбер, а наставница енглеског Гугл учионицу.“

– „Наставници шаљу задатке, тестове и видео записе са којих учимо. Понекада имамо и видео позиве путем Гугл мит, Зума (*Zoom*), а било је покушаја и путем Вајбера и Скајпа. Али на крају се све своди на то да нам пошаљу линк за видео позив путем Гугл мита. Најчешће се користи Гугл мит и Гугл учионица, али има и наставника који захтевају да се шаље на Вајбер, имејл[...].“

Ученици у интервјуима су такође истицали и да им је било теже да савладају градиво без присуства наставника или учитеља.

– „Теже је да се научи јер колико год наставници слали није исто као у школи. Градиво је обимно и тешко је да сами савладамо код куће.“

– „Много је лакше када се иде у школу, учитељица је ту, можеш да је питаш чим ти нешто није јасно и може све лепо да објасни.“

– „Мени је лакше када идем у школу јер имам већу помоћ наставника и они ипак то објасне, а имам и већу одговорност да учим када идем у школу.“

– „Теже је сада зато што немамо конкретан контакт са наставником па не може да се објасни најбоље.“

Подаци добијени упитником и интервјуима са све три групе актера током процеса наставе на даљину углавном су показали међусобну усаглашеност родитеља, просветних радника и ученика у погледима и утисцима поводом проведена два полугодишта 2020. у настави на даљину.

4. ЗАКЉУЧАК

Кључна запажања из истраживања на основу сва три корпуса података су да, генерално посматрано, јесте начињен огроман напор да се у време пандемије коронавируса 2020. године одржи наставни процес како у основним тако и у средњим школама, упркос потпуном затварању, организовањем за веома кратко време учења на даљину. Истовремено, резултати су на крају били скромни. Ваља истаћи да су тако делимично нарушена два основна дечја права – а то су право на образовање под једнаким условима и право на ширење и добијање информација од јавног значаја, пре свега због тога што су припреме и реализације школе на телевизији и у виртуелном простору–времену, због многих фактора, имали различит учинак од средине до средине и од медија до медија.

Запажено је да телевизијска продукција школског програма није показала високе професионалне домете иако је имала изванредне узоре у прошлости. Али, дуга пауза, недостатак медијског кадра стручног за ову област, као и наставничког кадра који је довољно медијски писмен, дао је скромне резултате.

Начин на који се настава на даљину реализовала је умногоме зависила од саме школе или чак наставника појединачно. Ова тврдња поткрепљена је коментарима све три испитане групе – и просветних радника и родитеља и ученика.

Препорука је да настави на даљину треба да се приђе организационо, технички, медијски и педагошки компетентније. Ученици у интервјуима и родитељи у упитницима су истицали да им је веома тешко да раде са различитим платформама, апликацијама, начинима рада различитих наставника. Оним ученицима у чијим је школама прописано да сви наставници раде користећи једну апликацију и где постоји извесни распоред наставе је било лакше да уче или барем мање конфузно да прате наставу. Дакле, предуслов за учење на даљину је добра дигитална писменост деце, наставника и родитеља, као и ефикасна организација.

И родитељима и деци је учење на даљину отежало свакодневницу – родитељи су били приморани да уче више са својом децом, а притом се и сами нису осећали довољно самопоуздано у свим предметима. Истовремено, и самим ученицима је било тешко без менторства учитеља и наставника.

Иако се чини да је садашња генерација ученика „дигитални урођеник“, ипак се показало да, с обзиром на то да пре пандемије нису имали навику да користе интернет у едукативне сврхе и ради учења, нити да употребљавају апликације у настави, изостанак оваквог искуства допринео је да ученицима буде отежано да се чак и технички снађу са различитим апликацијама које су тада први пут видели.

Просветни радници су такође истицали да су се „њихове колеге“ теже снашле у употреби дигиталних технологија, а нижим оценама су вреднова-

ли техничке компетенције родитеља него што су родитељи сами себе. Иако просветни радници за себе нису тврдили да су се тешко снашли, колико за своје колеге, родитељи јесу истицали да су наставници били довољно технички писмени. Ово показује да је чак и (само)свест о медијским и техничким компетенцијама, односно некомпетенцијама, прилично ниска.

И родитељи и просветни радници усагласили су се са становиштем да је настава на даљину показала да и ученици и просветни радници треба да се медијски описмене, што такође указује на то да је препознат простор да се настава на даљину медијски унапреди.

С обзиром на то да је истраживање започело у време другог (летњег) полугодишта школске 2019/2020. године, а завршено у првом (зимском) полугодишту школске 2020/2021. године, приметно је да је у појединим школама, уочен видан напредак у организационом смислу наставе на даљину. Одређене школе спознале су, најпре, да је потребно да се „униформише” рад наставника, односно да се користи један начин рада уз употребу мање различитих апликација. Наведено представља напредак у организацији и менаџменту наставе на даљину, али још увек је актуелан недовољно искоришћен потенцијал да се нове медијске дигиталне технологе употребе за учење на даљину у пуном капацитету.

И на крају, како је реално претпоставити да пандемија ковида 19 није само експресна кризна ситуација, већ да је реално да ће их бивати и у будућности, значајно је да сви, од доносилаца одлука, преко наставника, ученика и њихових родитеља озбиљно промисле и донесу консензусно стратегију деловања школа у кризним ситуацијама која ће имати много боље резултате и штитити основно дејче право на подједнаке услове у образовању и боље искористити њихово право на јавно информисање путем традиционалних и нових медија.

ЛИТЕРАТУРА

- Ankur Joshi, Saket Kale, Satish Chandel, D. K. Pal, *Likert Scale: Explored and Explained*, British Journal of Applied Science & Technology, 7(4), 2015, pp. 396–403, https://www.researchgate.net/publication/276394797_Likert_Scale_Explored_and_Explained/ 12. 2. 2021.
- Марк Пренски: *Дигитални урођеници и дигиталне њридошлице*, Свет м-наставе, 2016, <http://m-nastava.weebly.com/svet-m-nastave/mark-prenski-digitalni-uroenici-i-digitalne-privoslice/> 9. 11. 2020.
- Безбедан интернет за целу њородицу: деца и интернет њаметно од њочетика*, Београд: Уницеф, 2018, <https://www.unicef.org/serbia/media/8456/file/Deca%20i%20internet.pdf/> 12. 2. 2021.
- Dana Schwieger & Christine Ladwig, *Reaching and Retaining the Next Generation: Adapting to the Expectations of Gen Z in the Classroom*, Information Systems Education Journal (ISEDJ), 16(3), 2018. Доступно на: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1179303.pdf>

- Davies Máire Messenger, Cynthia Carter, Stuart Allan, Kaitlynn Mendes, *News, Children and Citizenship: User Generated Content and the BBC's Newsround website*, Content Cultures, Simon Popple and Helen Thornham (ed.), London, New York: Palgrave Macmillan, 2014, pp. 15–40.
- Добринка Кузмановић, Зоран Павловић, Драган Попадић, Тијана Милошевић, *Коришћење интјернетта и дигиталне тјехнологије код деце и младих у Србији: резултати истраживања Деца Европе на Интјернету*, Београд: Институт за психологију Филозофског факултета у Београду, 2019, <https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/eu-kids-online/participant-countries/serbia/EU-Kids-Online-SRB-2019.pdf>/ 12. 2. 2021.
- Dubravka Valić Nedeljković, *Distance learning in the context of new digital media technology*, Quality and efficiency in eLearning, vol. 1, Ion Roceanu (ed.), Bucharest: Defence University Carol I, 2013, pp. 531–535.
- Остваривање јавног интјереса у јавним медијским сервисима у Србији*, Дубравка Валић Недељковић, Јованка Матић, Раде Вељановски (ур.), Нови Сад: Новосадска новинарска школа, 2016, https://www.novinarska-skola.org.rs/sr/wp-content/uploads/2019/03/NNS_publikacija_final.pdf/ 9. 11. 2020.
- J. Steemers, *Evaluating the contribution of public service broadcasters to children's media: The case of home-grown content*, Conference: Value for Public Money – Money for Public, Sydney: Value, 2012.
- Конвенција о правима детета, *Службени лист СФРЈ (Међународни ујовори)*, 15/1990.
- Lazo Carmen Marta, María José Pérez-Serrano, Juan Pablo Artero Muñoz, *Comparative analysis of public television channels for children in Europe. The case of CBBC, RAI YOYO and Clan*, Journal of Social Sciences Research, vol. 7, no. 1, pp. 1168–1177.
- Лексикон радија и тјелевизије*, Новак Божидар (ур.), Загреб: Масмедиа и Хрватска радиотелевизија, 2006.
- Mark Prensky, *Digital Natives, Digital Immigrants*, On the Horizon (MCB University Press, vol. 9 no. 5, 2001. Доступно на: <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>

Dubravka Valić Nedeljković, Valentina Sijeti

MEDIA CONTENT FOR CHILDREN DURING CORONAVIRUS

S u m m a r y

Convention on the Rights of the Child (1990) asserts that “States Parties shall assure to the child who is capable of forming his or her own views the right to express those views freely in all matters affecting the child.” On account of that assertion, it could be conceived that providing information to children and youth, as well as providing them with means to actively participate in that process, either via traditional or new age digital media, is guaranteed to them as a basic right of a child whether it be through informative, educational or entertainment media content. Furthermore, the Convention specifies that the right to education regardless of conditions is a basic right of a child as well.

Radio television of Serbia and Radio television of Vojvodina, in accordance with the Law on Public Service Broadcasting (2014) have, in that regard, clear cut concerns accounting for children, them making up one of the most important and most sensitive segments of the audience, especially protected from possible harmful media contents. At the same time, it is in their focus to produce and emit educational and entertaining content specifically tailored such a target group.

The focal point of this paper is a research on how classes, during the time of the first wave of the Covid-19 pandemic, migrated from schools to television screens, a favorite media for school aged children, as well the Internet, as viewed from the perspective of teachers, parents, and the children themselves. Additionally, media experts were asked to comparatively rate the educational agenda from before and after the pandemic.

Key words: media, children, remote learning, pandemic, communicational needs